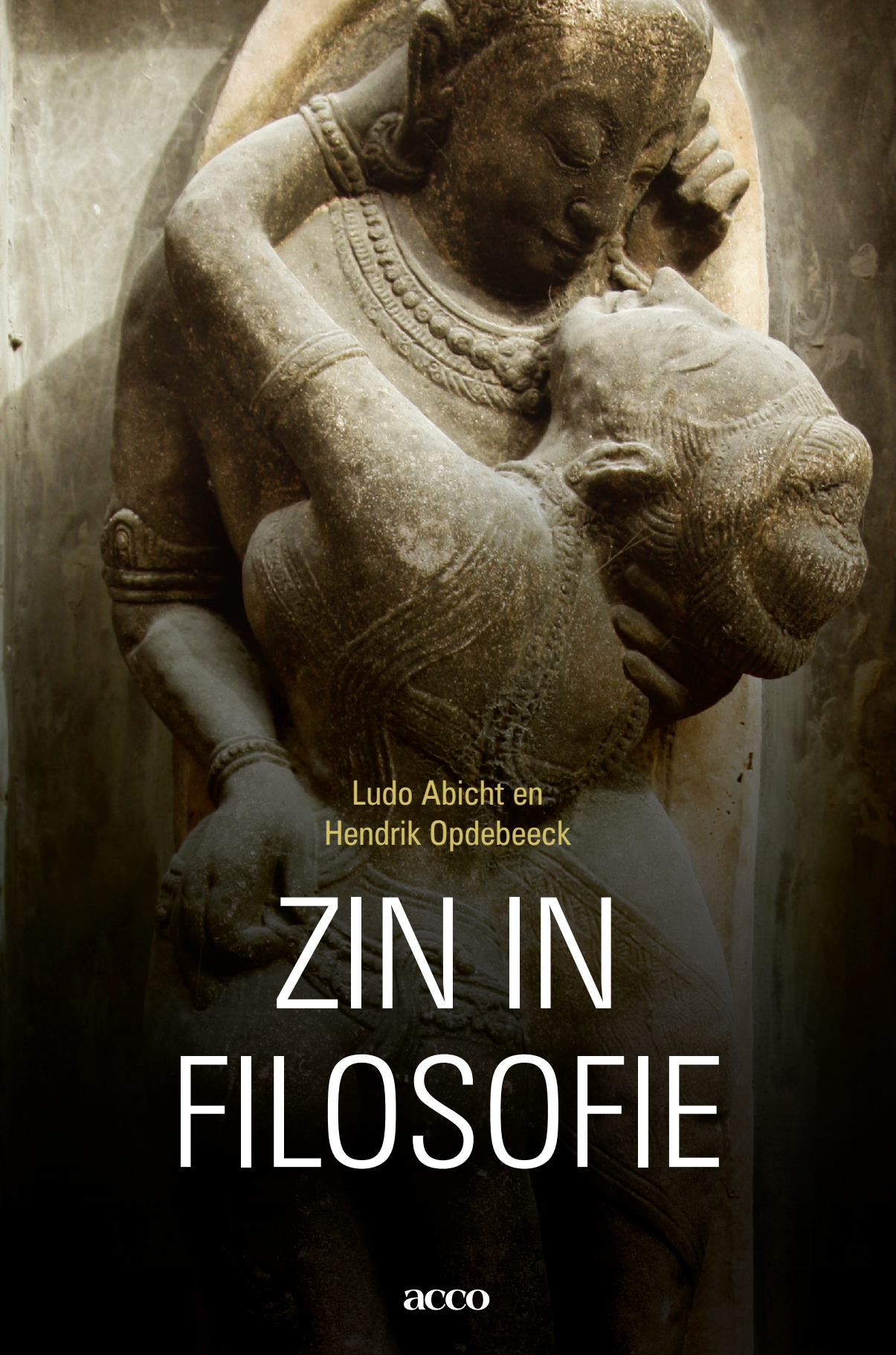

Ludo Abicht en
Hendrik Opdebeeck

ZIN IN FILOSOFIE

acco

Zin in filosofie

Ludo Abicht en Hendrik Opdebeeck

Acco Leuven / Den Haag

Dankbaar opgedragen aan Jaap Kruithof en de gebroeders Louis en Frans Van Bladel s.j., die voor ons aan de Universiteit Antwerpen de kritische filosofie op de kaart gezet hebben.

*Eerste druk: 2*014
Volledige herwerking en uitbreiding van
Zin en Inzicht. Een filosofisch uitzicht voor iedereen

Gepubliceerd door
Uitgeverij Acco, Blijde Inkomststraat 22, 3000 Leuven, België
E-mail: uitgeverij@acco.be – Website: www.uitgeverijacco.be

Voor Nederland:
Acco Nederland, Westvlietweg 67 F, 2495 AA Den Haag, Nederland
E-mail: info@uitgeverijacco.nl – Website: www.uitgeverijacco.nl

Omslagontwerp: www.frisco-ontwerpbureau.be

© 2014 by Acco (Academische Coöperatieve Vennootschap cvba), Leuven (België)
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
No part of this book may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means without permission in writing from the publisher.

D/2014/0543/293 NUR 730 ISBN 978-90-334-9812-1

Inhoud

Inleiding 11

1. Zin, in- en uitzicht 13

1.1 De filosofische vragen 13
1.2 Filosofie en mythologie 15
1.3 Filosofie en godsdienst 15
1.4 Filosofie en ideologie 17
1.5 Het ontstaan van filosofie vanuit een mensbeeld 19
1.6 Filosofie: descriptief of normatief 20
1.7 Wat kan je met filosofie doen? 21

2. Antieke filosofie: meer dan ooit zinvol 23

2.1 De filosofie vóór Socrates: op zoek naar de oerstof en het ordenende principe 23
2.1.1 Thales van Milete 23
2.1.2 Anaximenes 24
2.1.3 Heraclitus 24
2.1.4 Pythagoras 25
2.1.5 Parmenides 25
2.1.6 Zeno 26
2.1.7 Protagoras 26
2.2 Socrates en Plato 27
2.2.1 Socrates 27
2.2.2 Plato 29
2.3 Aristoteles 31
2.3.1 De logica 32
2.3.2 De leer van de categorieën en de metafysica 32
2.3.3 Mensvisie 33

2.3.4 Indeling van de filosofie 33
2.3.5 Economie, politiek en ethiek 33
2.3.6 Het realisme van Aristoteles 34
2.4 Hellenisme en Rome: stoïcijnen en neoplatonici 35
2.4.1 Het stoïcisme 36
2.4.2 Het neoplatonisme 37
2.5 Joodse en islamitische filosofie 38
2.5.1 Joodse filosofie 39
2.5.2 Islamitische filosofie 40
2.5.3 Samenvattend 41
2.6 Christelijke filosofie 42
2.6.1 Scholastieke filosofie 42
2.6.2 Thomas van Aquino 42
2.6.3 William van Ockham 44

3. Zingeving tussen haakjes 47

3.1 Het rationalisme 48
3.1.1 René Descartes 48
3.1.2 Gottfried Wilhelm Leibniz 50
3.2 Het empirisme 50
3.2.1 John Locke 50
3.2.2 George Berkeley 52
3.2.3 David Hume 52
3.2.4 Samenvattend 53
3.3 De ongenadige kritiek van Immanuel Kant 54
3.3.1 *Kritik der reinen Vernunft* 54
3.3.2 *Kritik der praktischen Vernunft* 56
3.3.3 Samenvattend 56
3.4 Hegel en het Duitse idealisme 56
3.4.1 Idealisme en materialisme 56
3.4.2 Georg Wilhelm Friedrich Hegel 57
3.4.3 Logica, natuurfilosofie en filosofie van de geest 57
3.4.4 Optimisme 58
3.4.5 Dialectiek 58

4. Maatschappelijke en persoonlijke zingeving 61

4.1 Ludwig Feuerbach 61
4.1.1 Het materialisme 61
4.1.2 Het materialistisch humanisme 62
4.1.3 Kritiek 63

4.2 Karl Marx 63
4.2.1 Situering en levensloop 63
4.2.2 Marx' kritiek op Feuerbach 64
4.2.3 Marx' kritiek op de burgerlijke revolutie 65
4.2.4 De ontwikkeling van de mensheid: arbeid en technologie 66
4.2.5 Aliënatie en reïficatie 67
4.2.6 Kritiek 68
4.3 Arthur Schopenhauer 69
4.3.1 Situering 69
4.3.2 Levensloop 69
4.3.3 *Die Welt als Wille und Vorstellung* 70
4.4 Søren Kierkegaard 71
4.4.1 Situering 71
4.4.2 *Enteneller* 71
4.4.3 Kierkegaard en Marx 72
4.5 Friedrich Nietzsche 73
4.5.1 Situering 73
4.5.2 Levensloop 73
4.5.3 *Also sprach Zarathustra* 74

5. Filosofie in de eeuw van zinloze wereldoorlogen 77

5.1 Fenomenologie en existentialisme 77
5.2 Edmund Husserl 78
5.3 Martin Heidegger 80
5.3.1 Levensloop 80
5.3.2 Voorbij de fenomenologie 80
5.3.3 *Sein und Zeit* 81
5.3.4 *Vom Wesen der Wahrheit* 82
5.3.5 Het humanisme volgens Heidegger 83
5.3.6 De waarheid van de kunst 84
5.3.7 Besluit 84
5.4 Karl Jaspers 85
5.4.1 Levensloop 85
5.4.2 Filosofie en de wereld 86
5.4.3 Besluit 87
5.5 Jacques Maritain 87
5.5.1 Personalistische filosofie 87
5.5.2 Een realisme 88
5.5.3 Een bonum commune 90
5.5.4 Een sociaal programma 91
5.5.5 Besluit 92

5.6 Jean-Paul Sartre 92
5.6.1 Situering 92
5.6.2 Sartres humanistisch of atheïstisch existentialisme 93
5.6.3 Sartres sociale filosofie 95
5.6.4 Besluit 96
5.7 Gabriël Marcel, Martin Buber en Emmanuel Levinas 97
5.7.1 Het christelijke existentialisme van Marcel 97
5.7.2 De joodse existentiefilosofie van Buber en Levinas 98
5.8 Ernst Bloch 100
5.8.1 Levensloop 100
5.8.2 Blochs methode: 'sporen zoeken' 100
5.8.3 Utopie 100
5.8.4 Hoop 101
5.8.5 De menselijke vrijheid 102
5.9 Sigmund Freud 102
5.9.1 Situering 102
5.9.2 De oorsprong van de psychoanalyse 103
5.9.3 Het wereldbeeld van Freud 104
5.9.4 Invloed en kritiek 104
5.10 Herbert Marcuse 105
5.10.1 Situering vanuit de Frankfurter Schule 105
5.10.2 Marx en Freud 106
5.10.3 Het fascisme 108
5.10.4 Het stalinisme 108
5.10.5 Het Westen als eendimensionale maatschappij 109
5.10.6 Repressieve tolerantie, negatief denken en de Grote Weigering 110
5.11 Fritz Schumacher 110
5.11.1 Levensloop 110
5.11.2 Zingeving en ethiek 111
5.11.3 Economie en technologie voor de mens 113
5.11.4 Concreet utopisch denker 114
5.11.5 Besluit 114
5.12 Michel Foucault 115
5.12.1 Situering vanuit het structuralisme 115
5.12.2 Tegen het humanisme van Hegel tot Sartre 116
5.12.3 Tegen de filosofie van het subject 116
5.12.4 Het discours 116
5.12.5 De macht 117
5.12.6 De filosoof met de krant 117
5.13 De analytische en logisch-positivistische filosofie 118
5.13.1 Situering 118
5.13.2 Bertrand Russell 119
5.13.3 De Wiener Kreis 120

5.14 Ludwig Wittgenstein 122
5.14.1 Situering 122
5.14.2 Levensloop 122
5.14.3 *Tractatus logico-philosophicus* 123
5.14.4 *Philosophische Untersuchungen* 124
5.14.5 Besluit 125

6. De vragen naar zin, in- en uitzicht blijven in het nieuwe millennium 127
6.1 Paul Ricoeur 127
6.1.1 Biografie 127
6.1.2 De zijnsbevestiging 128
6.1.3 De andere 128
6.1.4 Het instituut 129
6.1.5 Het egocentrisme voorbij? 130
6.1.6 Een ethische triade 130
6.2 John Rawls 131
6.2.1 Levensloop 131
6.2.2 Een theorie van rechtvaardigheid 131
6.2.3 Liberaal neutralisme 133
6.3 Jean Baudrillard 134
6.3.1 De tekenwaarde van de objecten 134
6.3.2 Discriminatie door differentiatie 135
6.3.3 Van een kritiek op Marx naar een symbolische samenleving 135
6.4 Jürgen Habermas 136
6.4.1 Levensloop 136
6.4.2 De theorie van het communicatieve handelen 137
6.4.3 Ethisch bewustzijn en communicatief handelen 138
6.4.4 Democratie, de natiestaat en Europa 139
6.5 Martha Nussbaum 139
6.5.1 Levensloop 139
6.5.2 De breekbaarheid van het goede 140
6.5.3 Van de stoïcijnse wereldrepubliek naar het multiculturalisme 140
6.5.4 Seks, gender, homofobie 141
6.6 Slavoj Žižek 142
6.6.1 Levensloop 142
6.6.2 Communisme zonder leiders 142
6.6.3 Belangstelling voor het christendom 143
6.6.4 Lof van de onverdraagzaamheid 143
6.6.5 Postmodernisme van de vorm, modernisme van de inhoud 144

Uitleiding 145

Index 147

Inleiding

Deze inleiding in de filosofie heeft iets van wat uiteindelijk elk filosofisch werk typeert. Het is het resultaat van het lezen, herdenken en herwerken van de antwoorden op de grote filosofische vragen, zoals filosofen altijd al probeerden. Concreet in deze publicatie gaat het om het door Hendrik Opdebeeck herlezen en herinterpreteren van het handboek *Filosofie is voor iedereen* van Ludo Abicht. Abicht werkte deze inleiding op 2500 jaar filosofisch denken op zijn beurt in 1992 uit als een soort hertaling van de tekst die zijn voorganger, Rik Corens, schreef voor zijn colleges filosofie in Antwerpen.

Iedereen stelt wel eens de kernvragen van de filosofie naar de oorsprong van wereld en mens, het onderscheid tussen goed en kwaad en de zin van het bestaan. Je wil inderdaad zicht verwerven op hoe de wereld en de mens juist in elkaar zitten. Vervolgens wil je zicht krijgen op de juiste manier om je uit de slag te trekken bij je handelingen. Uiteindelijk beoog je een juist zicht te verkrijgen op de zin van het leven. In plaats van per se zoveel mogelijk (ook hedendaagse) filosofen te willen bespreken die deze vragen behandelen, beoogt deze inleiding eerder voor deze filosofische vragen een werkbaar leesrooster aan te reiken, waarmee men dan zelf aan de slag kan. Er wordt daarom regelmatig gefocust op de manier waarop doorheen de geschiedenis in-zicht, uit-zicht en zin-zicht aan bod komen in de wijsbegeerte. Dit leesrooster blijkt een handig instrument te zijn om, temidden diverse mogelijke antwoorden op de filosofische vragen, het bos door de bomen te blijven zien.

Het is dan ook de bedoeling om via deze inleiding hopelijk nieuwsgierig genoeg te worden, om zelf teksten van filosofen te gaan lezen. Een samenvatting heeft altijd iets van een vertaling en kan nooit het directe contact met het origineel vervangen. Dan ga je al heel vlug ontdekken dat er vele verschillende, soms ook contradictorische interpretaties van eenzelfde tekst naast elkaar kunnen bestaan. Zodoende gaat het eeuwenoude gesprek tussen denkers en hun lezers of toehoorders verder, wat zo ongeveer het beste is wat men de filosofie, de liefde voor de wijsheid, toewensen kan.

Ten slotte confronteert dit boek de lezer telkens opnieuw met vragen omtrent de concrete economische, sociale en ecologische grenzen van onze maatschappij. Filosofie blijkt aldus niet alleen met betrekking tot de aloude filosofische vragen noodzakelijk te zijn, maar ook om op een rationele manier een antwoord te krijgen op heel concrete samenlevingsvragen.

1.

Zin, in- en uitzicht

1.1 De filosofische vragen

Lao-Tse, Jan Elburg, Bertold Brecht... drie dichters uit verschillende culturen, 2500 jaar en werelddelen uit elkaar. Terwijl de Chinezen uit die tijd nog geen onderscheid maakten tussen dichters en filosofen, beschouwen wij dichters en letterkundigen gewoonlijk niet als filosofen of beroepsdenkers. Dit verschil is belangrijk, omdat we vandaag filosofie als een afzonderlijk vak studeren, net als biologie, geschiedenis of Romaanse filologie. Zoiets was in de beginperiode van het westerse denken onvoorstelbaar, omdat in die tijd, ongeveer vanaf de zesde eeuw vóór Christus, alle vormen van denken (natuurwetenschappen, literatuur, sociale en politieke problemen) door filo-sofen bedreven werden. 'Filo-sofen' (vrienden van de *sofia* of wijsheid) waren mensen die in de bloeiende handelssteden en havens van zowat het huidige Turkije en, later, in de grote Griekse metropolen een antwoord zochten op een reeks vragen die tot dan toe door mythologie en godsdienst behandeld waren of die om praktische redenen opzijgeschoven werden:

– Waar komt de wereld vandaan en waaruit bestaat dit heelal?
– Bestaat er een absolute waarheid en hoe kunnen we die kennen?
– Wat zijn de regels van het denken?
– Welke waarden of deugden zijn van belang?
– Wat noemen we goed en kwaad, en waarom?
– Hoe bereiken we de beste vorm van menselijk samenleven?
– Wat is de zin van het leven?

Driemaal tien spaken

Driemaal tien spaken
staan op een naaf
En juist daar, waar ze niet zijn,
is de bruikbaarheid van de kar.

Men kneedt klei
tot een beker.
Juist daar, waar er geen is,
is de bruikbaarheid van het gerei.

Men metselt deuren en vensters voor een woning.
En daar, waar niet is, is de woning bruikbaar.

Waarlijk,
als je het zijn als een winst aanziet, dan moet je erkennen: het niet-zijn maakt bruikbaar.

Lao-Tse (ca. 500 vóór Christus)

1.2 Filosofie en mythologie

De filosofische vragen, die elk op hun beurt nieuwe takken van de wetenschap hebben ingeleid, werden pas mogelijk en zinvol nadat de mensen op een zeker niveau van materiële beschaving waren geraakt en dus niet hun hele actieve leven aan het produceren van voedsel en de bescherming tegen de natuur (hitte, koude, dieren, ziekten) hoefden te besteden. In de Griekse handelssteden ontstond daardoor een kleine minderheidsgroep van bevoorrechte burgers die een deel van de vrijgekomen tijd aan verder onderzoek konden wijden. Tot dan toe bestond die groep van 'vrijgestelden' hoofdzakelijk uit priesters, priesteressen en 'dichters' die in lange epische verhalen de mythen van de stam voortvertelden (bij ons bijvoorbeeld de mythe van Brabo over het ontstaan van Antwerpen, of de Mexicaans-Indiaanse mythe over de schepping van de mens). Een mythe is een als correct aanvaarde doch niet-gefundeerde voorstelling van zaken. Er komt een punt in het sociale en historische groeiproces waarop deze mooie verhalen niet meer volstaan en de nieuwsgierigheid (verwondering, *thau-masia*) is gewekt. Een analoog proces observeren we ook in het groeiproces van kinderen, onder meer rond vragen als: 'Waar komen de kindjes vandaan?' of 'Moeder, waarom leven wij?'. De Griekse handelaars, die hun schepen over de hele antieke wereld uitzonden, hadden meer nodig dan de mythen van Atlas en de Zonnegod en ze konden het succes van de landbouw moeilijk laten afhangen van de mysteries van Eleusius en de jaarlijks gebrachte offers. Het is deze nieuwsgierigheid, gekoppeld aan de groeiende ervaring (experimenten, reizen, contacten met andere culturen), die de drijfveer blijft van alle wetenschappelijke en uiteraard filosofische denken.

1.3 Filosofie en godsdienst

Het is belangrijk te weten dat de vermelde vragen naar inzicht omtrent wereld en mens, het onderscheid tussen goed en kwaad en het zicht krijgen op de zin van het bestaan, zowel door de filosofie als door de godsdienst behandeld worden (de Geboden, de Talmud, de Catechismus, de Koran). Maar de *methode* (de weg) om tot een antwoord te komen verschilt. In de filosofie is er geen plaats voor een boven- of buitenmenselijke openbaring, waarin bepaalde waarheden aan de gelovigen worden meegedeeld en door hen worden aanvaard.

Geen dood

Binnen een vogel zing ik mee,
binnen een drinkglas naar de zon getild schitter ik
ik wil mijn wereld omdat ik mezelf wil.

Vrouwen dragen mijn masker in de dorpen en mannen
mijn stem achter de hagen. Ik houd van mezelf in
anderen, veel veel.

Hier is goed geluid en
er is licht om de ogen te troosten,
ook in de nacht,
en ik zie mijn leven op mijn oogleden:
leven, wereld, vrouwen en mannen.

Ik zwerf verliefd in mijzelf, in mijn groen en de horizon
rimpelt verder.

En verder?
Er is geen dood omdat er leven is.

Jan G. Elburg (ca. 1960)

De filosofie verwerpt deze geopenbaarde waarheden (het bestaan van God, hemel en hel, het eeuwige leven, enzovoort) niet noodzakelijk, maar beperkt zich tot een kritisch-rationele benadering van dezelfde problemen (kunnen we logisch bewijzen dat er een God bestaat, of een leven na de dood?). In bepaalde periodes (bijvoorbeeld de Griekse tijd) gaat de filosofie tegen de overgeleverde religieuze mythologie in, vandaar dat bijvoorbeeld Socrates van 'atheïsme' beschuldigd werd, terwijl de relatie in andere tijden veel harmonieuzer en conflictloos was (in de middeleeuwse scholen was de filosofie de 'ancilla theo-logiae', de dienstmeid van de theologie, omdat ze het denken aanscherpte en verruimde tot op het punt waar de godsdienst het overnam). Filosofie en godsdienst zijn dus geen natuurlijke vijanden, hoewel dit voor bepaalde vormen van godsdienstig fundamentalisme of filosofisch dogmatisme het geval kan zijn. Alleen spreekt de godsdienst zich soms uit op terreinen waar de filosofie geen antwoord kan geven of tenminste de vraag openhoudt.

1.4 Filosofie en ideologie

Ideologie is een samenhangend mensbeeld dat steun en zekerheid geeft, al dan niet bewust wordt opgedrongen en antwoorden geeft maar geen vragen laat stellen. Feitelijk is een ideologie een verstard mensbeeld dat gecontroleerd wordt door autoritaire en absolute gezagsinstanties (politici, bedrijfs- en partijleiders) die geen tegenspraak dulden en de anderen als ketters of dissidenten vervolgen. Het onderscheid tussen filosofie en ideologie is dan ook totaal. De ideologie helpt bovendien ook de traditionele zuilen in stand te houden, omdat elk contact met 'andersdenkenden' of – nog erger – met twijfelaars en sceptici binnen de eigen zuil verhinderd wordt. Het is hieruit dat filosofie in een actief-pluralistische context een uitweg kan bieden.

Lof van de twijfel

Ik, zei hij ons, ben de twijfelaar,
ik twijfel of het werk gelukt is,
dat jullie dagen verslond.
Of dat, wat jullie zegden, ook slechter gezegd,
nog voor enkelen waarde zou hebben.
Of jullie het echter goed zegden
en bijvoorbeeld niet te veel gesteund hebt
op de waarheid van wat jullie zegden,
of het niet veelduidig is,
voor elke mogelijke vergissing dragen jullie de schuld.
Het kan ook eenduidig zijn
en de tegenspraak uit de dingen halen;
is het te eenduidig?
Dan is dat wat jullie zeggen onbruikbaar.
Dan is jullie ding levensloos.
Zijn jullie echt in de stroom van het gebeuren?
Akkoord met alles dat wordt? Worden jullie nog?
Wie zijn jullie? Tot wie spreken jullie?
Wie heeft iets aan datgene wat jullie zeggen?
En tussen haakjes: laat het ook nuchter?
Kan je het 's morgens lezen?
Knoopt het aan bij het voorhandene?
Zijn de zinnen die jullie uitspreken,
gebruikt of ten minste weerlegd?
Kan alles bewezen worden?
Door de ervaring? Door welke?
Maar vooral, telkens weer, vóór al het andere:
hoe handelt men als men jullie gelooft?
Vooral: hoe handelt men?

Bertold Brecht (1937)

1.5 Het ontstaan van filosofie vanuit een mensbeeld

We kunnen de filosofie op verschillende manieren benaderen. Zo kunnen we bijvoorbeeld uitgaan van het mens- en maatschappijbeeld waarin we opgegroeid zijn (Weltanschauung) en dat we totnogtoe als vanzelfsprekend beschouwd hebben. In onze maatschappij zijn dat het christelijke (meestal katholieke), het niet-kerkelijke (humanistische), het joodse of het islamitische mensbeeld. Elk van deze mensbeelden geeft een bijna volledige en bevredigende verklaring van ons menselijk bestaan. Om vanuit dit vanzelfsprekende mensbeeld tot de filosofie te komen moeten we door drie belangrijke fasen gaan: het *geleefde,* het *uitgesproken* en het *besproken* mensbeeld.

Het *geleefde* of *geëxisteerde* (van existentie, bestaan) mensbeeld krijgen we van onze ouders en omgeving mee. Wij doen dit en we laten het andere omdat we nu eenmaal katholiek (humanistisch, joods of islamitisch) zijn en leven volgens de waarden en verklaringen die ons milieu deelt. Katholieke kinderen gaan met hun ouders naar de mis, joodse kinderen volgen de joodse dieetwetten (kosher) zoals dat in hun familie altijd geweest is, en islamitische meisjes dragen veelal een hoofddoek. Dit geleefde mensbeeld is dus vrij *onbewust* en tegelijkertijd bepaalt het heel ons denken en handelen van vroeg tot laat.

Het *uitgesproken* mensbeeld. In elk van deze groepen komt een moment waarop het onbewust geleefde mensbeeld uitgesproken wordt, waarin we de overgang vieren van de kindertijd naar de jonge volwassenheid. Ritueel gebeurt dat door de vieringen van het vormsel, het feest van de vrijzinnige jeugd of het joodse bar mitswa-feest. In elk van deze vieringen spreken de kinderen, die nu als jonge volwassenen worden beschouwd, zich bewust uit voor het mensbeeld van hun familie en milieu. Anders gezegd, ze *kiezen* nu zelf voor het mensbeeld waarin ze zijn opgegroeid (bijvoorbeeld de hernieuwing van de doopgeloften). Natuurlijk is dat allemaal nog niet zo bewust als de ceremonie het wel voorstelt, maar het is toch de eerste keer dat openlijk voor een bepaalde godsdienstige of humanistische overtuiging gekozen wordt. Heel veel mensen groeien nooit boven deze tweede fase uit, ze blijven binnen het overgeërfde mensbeeld en – politiek – binnen hun traditionele zuil.

Pas met de fase van het *besproken* mensbeeld, bijvoorbeeld naar aanleiding van het volgen van lessen filosofie, is er sprake van een filosofische benadering. In deze fase worden de eigen en ook andere mensbeelden *kritisch* (van *krinein,* onderscheiden) bekeken en gebeurt het dat men ofwel het vroegere mensbeeld verwerpt (katholieken worden onkerkelijk, humanisten bekeren zich, gelovige joden of moslims verlaten de orthodoxe gemeenschap) of er deze keer zeer bewust en overtuigd opnieuw voor kiest. Dit besproken mensbeeld vereist dus een dieper inzicht in onszelf en onze omgeving, evenals de moed om dit nieuwe inzicht ook in de praktijk om te

zetten, vaak met zware offers (verlies van de vroegere geborgenheid en groepssteun). Aan deze derde fase kan men al zien dat de studie van de filosofie meer is dan het opdoen van vrijblijvende kennis van een of andere wetenschapstak en vaak ingaat tegen de oppervlakkigheid (media, ontspanningsindustrie) die dat soort consequentie uit de weg gaat.

Naast deze heel persoonlijke benadering vanuit het eigen mensbeeld kunnen we ook elke tak van de filosofische wetenschap grondig gaan bestuderen, iets wat normaal alleen mogelijk is wanneer we ons bijna uitsluitend met filosofie gaan bezighouden (als universitaire studies bijvoorbeeld). Voor een eerste kennismaking met de filosofie lijkt het echter best de ontwikkeling van dat filosofische denken te volgen aan de hand van de ideeën van een reeks vooraanstaande en invloedrijke filosofen. Dat we ons hoofdzakelijk beperken tot de westerse, Europese denkers, heeft in dit geval niets te maken met een soort van superioriteitsgevoel tegenover de niet-westerse culturen, maar eerder met het feit dat we zelf in die westerse traditie opgegroeid zijn. De westerse filosofie werd daarenboven, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de filosofische tradities in Azië, Afrika of Amerika (Indianen, Inuit), al heel vroeg (Aristoteles) gesystematiseerd. Daardoor kan ze makkelijker worden samengevat en gedoceerd. Ondanks de rijkdom van de westerse filosofie moeten we ons ervan bewust blijven dat het hier alles bij elkaar om een historisch en demografisch beperkte bevolkingsgroep gaat en dat de volkeren van de derde wereld in toenemende mate hun eigen filosofische traditie aan het herontdekken en herwaarderen zijn. Want de geschiedenis van het kolonialisme en de gruwelen van de wereldoorlogen die in naam van de 'westerse beschaving' gevoerd werden, hebben de rest van de wereld terecht aan onze morele en intellectuele superioriteit doen twijfelen. In dit boek zullen we de ongeveer 2500 jaar westerse filosofie verder nog in vier hoofdstukken behandelen, waarbij zowel de continuïteit als de ontwikkeling van de ideeën en stromingen wordt nagegaan. Deze filosofische traditie is belangrijk omdat de eerste Griekse denkers de vragen hebben gesteld waarop we nog steeds verder zullen moeten ingaan, willen we iets over de achtergrond van onze tijd en onze individuele problemen begrijpen.

1.6 **Filosofie: descriptief of normatief**

Descriptieve (beschrijvende) filosofie beschrijft het bestaande, terwijl de normatieve filosofie het juiste denken en handelen tracht te bepalen. De traditionele indeling van de filosofie ziet er als volgt uit.

BESCHRIJVENDE FILOSOFIE

Het zijn (al wat is en bestaat):

Ontologie(zijnsleer): onder meer het onderscheid tussen het zijn van een steen, een plant, een dier of een mens en het onderscheid tussen zijn en worden;
Metafysica: de vraag naar de oorsprong van de zijn-den, wat achter de zijn-den ligt en de vraag naar een oerprincipe of God.

De mens:

Wijsgerige antropologie: wat is de mens?
Cultuurfilosofie: de wisselwerking tussen mens, tijd en omgeving (bijvoorbeeld techniekfilosofie en filosofie van de economie)
Sociale filosofie: de relatie tussen mens en samenleving

NORMATIEVE FILOSOFIE

Hoe kunnen we *juist kennen*?

Logica: de theorie van het juiste redeneren
Kennisleer (epistemologie): wat is de waarde van ons kennen?

Hoe moeten we *juist handelen*?

Moraalfilosofie (ethiek)

Hoe kunnen we de *juiste zin van het leven* vinden?

In deze inleiding op de filosofie staan vooral de vragen van de normatieve filosofie op de voorgrond. In de filosofie zoek je namelijk zicht te verwerven op hoe de dingen juist in elkaar zitten. Vervolgens wil je zicht krijgen op de juiste manier om je uit de slag te trekken bij het handelen. Ten slotte beoogt de filosofie een juist zicht te verkrijgen op de zin van je leven. In wat hierna volgt, zullen we daarom een leesrooster aanreiken door over de eeuwen heen bij de diverse filosofen, in de mate van het mogelijke, telkens respectievelijk de filosofische vraag naar in-zicht, uit-zicht en zin-zicht aan te geven. Niet alleen een hedendaags atheïstisch filosoof als Luc Ferry plaatst deze drie vragen voorop in zijn *Apprendre à vivre* (2006). Ook een christen filosoof als Aurelius Augustinus had het al in de vierde-vijfde eeuw over deze topics. De agnostische verlichtingsfilosoof Immanuel Kant ten slotte verwoordde deze drie vragen als volgt: wat kan ik kennen? Wat moet ik doen? Wat mag ik hopen?

1.7 Wat kan je met filosofie doen?

Filosoferen lijkt *op het eerste gezicht* een *gevaarlijke* bezigheid, omdat doordenken altijd betekent dat je het bestaande overschrijdt. Je vraagt je af *waarom* de dingen zijn zoals ze zijn in plaats van ze gewoon als zodanig (dus kritiekloos) te aanvaarden. Filosofen stellen per definitie de bestaande werkelijkheid kritisch en rationeel in vraag en komen zo (Socrates, Spinoza, Marx, Freud, Sartre) bijna onvermijdelijk in botsing met de hoeders (machthebbers) van de bestaande religieuze, politieke of sociale orde.

Filosoferen is *op persoonlijk praktisch niveau* (tewerkstelling, carrière, materiële status) daarenboven op het eerste gezicht volslagen *nutteloos,* omdat het je soms verhindert onlogisch of onethisch te handelen, of bepaalde materiële waarden voorrang te geven boven algemeen-menselijke en persoonlijke waarden, die moeilijk kwantitatief gemeten kunnen worden. Aan filosofie doen berust daarom op een keuze. In die zin is het misschien jammer dat vele studierichtingen de keuze niet openlaten, hoewel je terecht kan inbrengen dat elke keuze alleen waarde heeft als men weet waarvoor of waartegen men kiest. Dat is de bedoeling van deze inleiding tot de filosofie.

Uiteindelijk is filosofie *echter* een onvermijdelijke, *noodzakelijke* bezigheid voor mensen die van nature nieuwsgierig zijn en willen weten hoe alles in elkaar zit. Zonder deze nieuwsgierigheid zouden we nu waarschijnlijk nog in een primitief stadium van onze evolutie zitten, gedomineerd door een of andere mythe of ideologie. Zonder filosofisch denken is de ontwikkeling van de menselijke *vrijheid* onmogelijk, omdat vrijheid zowel de vrije keuze inhoudt als de zo volledig mogelijke informatie. Het zijn de filosofen die begonnen zijn zich vragen te stellen over de slavernij, de heksenvervolging, religieuze intolerantie en de onderdrukking van de vrouw en de niet-blanken. Zowel voor het individu als de gemeenschap is de filosofie dus een van de belangrijkste middelen voor de ontplooiing van onze menselijke mogelijkheden. Onze samenleving botst immers steeds weer opnieuw op vragen omtrent, onder meer, haar economische, sociale en ecologische grenzen. Aldus kan je besluiten dat filosofie telkens opnieuw noodzakelijk blijkt te zijn om op een rationele manier een antwoord te krijgen op deze vragen of, meer algemeen, op de vraag naar in-zicht, uit-zicht en zin-zicht in het leven.

De kernvragen van de filosofie naar de oorsprong van wereld en mens, het onderscheid tussen goed en kwaad en de zin van het bestaan, blijven iedereen bezighouden. In deze inleiding tot de filosofie staan deze drie vragen dan ook op de voorgrond. Je wil inzicht hebben in de wereld en de mens. Vervolgens tracht je uitzicht te verwerven op een juiste manier van handelen. Misschien hoop je vooral zicht te krijgen op de zin van je leven. Ook onze samenleving botst steeds weer op vragen, onder meer gezien haar economische, sociale en ecologische grenzen. Filosofie is dan telkens opnieuw de noodzakelijke voorwaarde om op een rationele manier antwoord te krijgen op de vraag naar in-zicht, uit-zicht en zin-zicht hieromtrent. Een fascinerend verhaal van meer dan 2500 jaar denken, waarbij de lezer kan vaststellen dat hij of zij nu zelf een bijdrage kan leveren tot het beantwoorden van persoonlijke en maatschappelijke vragen. Maar ook tot het stellen van nieuwe vragen. Zin in filosofie?

Ludo Abicht doceert filosofie aan de dansschool P.A.R.T.S. in Brussel. Voorheen doceerde hij filosofie en cultuurgeschiedenis aan de universiteiten van Antioch en Berkeley in de VSA en aan de Universiteit Antwerpen. Hij schrijft over uiteenlopende onderwerpen zoals het jodendom, nationalisme en literatuur. *Het lunapark en andere plekke*n (2008) bevat belangrijk autobiografisch materiaal van de auteur.

Hendrik Opdebeeck doceert filosofie en ethiek aan de faculteiten Toegepaste Economische Wetenschappen, Politieke & Sociale Wetenschappen en Letteren & Wijsbegeerte van de Universiteit Antwerpen. Hij is voorzitter van het actief-pluralistisch SPES-forum voor zingeving in economie en samenleving. In zijn publicaties staan de impact en de cultuurfilosofische achtergrond van de globalisering centraal.

9 789033 498121